

ԿԱՐԾԻՔ

Իվանյան Արուսյակ Հենրիկի

Տրանստերմինոլոգիայի դրսևորումը գործարար անգլերենում

Ժ. 02. 07. - «ՌՈՄԱՆԱԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՆԵՐ ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՄԲ
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԹԵԿՆԱԾՈՒԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ
ՀԱՅՅՄԱՆ ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Գիտության և հասարակության մեջ տեղի ունեցող փոփոխություններն արտահայտվում են լեզվով և արտացոլվում լեզվում: Լինելով գործիք, որով ձևակերպվում են գիտական տեսությունները, օրենքներն ու դրույթները, գիտական հասկացություններն ու դրանց համակարգերը՝ լեզուն հանդես է գալիս և՛ որպես գիտելիքների արտահայտման միջոց, և՛ որպես գիտության կառուցվածքային տարր: Այսինքն՝ գիտության մեջ լեզվի դերը պատահական չէ: Լեզուն իր գործառույթներով ներթափանցում է գիտության մեջ առաջին հերթին տերմինների միջոցով, որոնք ապահովում են գիտության և տեխնիկայի, արտադրության, հասարակական կյանքի բոլոր բնագավառների զարգացումն ու կատարելագործումը և նպաստում հասարակության առաջընթացին: Այս հարցում առաջնային տեղ է զբաղեցնում տերմինաբանությունը, որի հետ չեն կարող համեմատվել լեզվական մյուս միջոցները, քանի որ գիտական հետազոտությունների արդյունքները արտացոլվում են տերմինաբանության մեջ: Տեխնիկայի և գիտության զարգացումը նպաստում է հատուկ մասնագիտական և գիտական տերմինաբանության կայացմանը, տերմինների և լեզվի համակարգում տերմինաբանության տեսությունների ձևավորմանը: Տերմինաբանությունը մի նոր թափ ու ծավալ է ստանում տեխնիկական և գլոբալ տնտեսության ձևավորման մեր դարաշրջանում՝ ոչ միայն գործածվելով որպես լեզվի մի նեղ մասնաշերտ, այլև մուտք գործելով զանգվածային իրազեկման ոլորտները, ներթափանցելով առօրյա խոսակցական լեզվի մեջ:

Այս առումով Ա. Իվանյանի թեկնածուական հետազոտությունը ժամանակակից լեզվաբանական հետազոտությունների արդիական ոլորտի է վերաբերում՝ տնտեսական խոսույթում կիրառվող կենդանուն արտահայտող, գունային և բնագիտական տերմինների համակողմանի ուսումնասիրությանը, որը մեծապես կարևորվում է ճանաչողական լեզվաբանության հարացույցում:

Հասարակական կյանքում անդադար տեղաշարժը, գիտատեխնիկական նորանոր ձեռքբերումները ծնում են նոր տերմինների ստեղծման, դրանցով տվյալ լեզվի բառապաշարը և մասնագիտական տերմինաբանությունը համալրելու անհրաժեշտություն: Ուստի բացառություն չէ գործարար անգլերենը, որտեղ կիրառվող տերմինաբանության զարգացումն ու ընդլայնումը անխուսափելի են:

Ներկայումս գիտության տարբեր բնագավառների զարգացման շնորհիվ տերմինների կազմության խնդիրների ուսումնասիրությունն ավելի է գրավում լեզվաբանների ուշադրությունը: Տերմինների տարբեր կաղապարների առանձնացումը, որոշակի հասկացություններ բնորոշող տերմինների վերհանումը և տերմինների կազմության օրինաչափությունների ուսումնասիրությունը ոչ միայն տեսական, այլև խիստ գործնական նշանակություն ունեն: Տերմինների ստեղծման գլխավոր աղբյուրը տվյալ լեզվի բառային կազմն է, որի միջոցով բառահիմքի վրա ստեղծվում և համակարգվում են նորանոր հասկացություններ: Ուստի դիտարկելով գիտական նոր հասկացությունների ստեղծումը որպես լեզվի բառապաշարի հարստացմանը նպաստող գործոն՝ անհրաժեշտություն է առաջանում կատարել նեղ մասնագիտական ուսումնասիրություն, մասնավորապես՝ գործարար անգլերենի ոլորտում առկա փոխաբերականացման հիմքով ստեղծված տերմինների ուսումնասիրություն:

Հետազոտության **արդիականությունը և կարևորությունը** պայմանավորված են այն հանգամանքով, որ չնայած մինչ այժմ կատարված բազում ուսումնասիրությունների, քննարկումների և վերլուծությունների առկայությանը, յուրաքանչյուր օր անհրաժեշտություն է առաջանում ստեղծել նոր տերմիններ՝ դրանք դարձնելով մեր առօրյա կյանքի մի մասը: Տրանստերմինոլոգիայի ուսումնասիրությունն առավել հրատապ է դառնում համաշխարհային գլոբալ զարգացումների արդի փուլում, երբ

աշխարհում ամեն վայրկյան ծագում և լեզուների մեջ են ներթափանցում տարաբնույթ տերմիններ: Այսօր ավելի են կարևորվում տրանստերմինոլոգիայի ուսումնասիրության հարցերը, երբ գիտությունը վերածվում է միջազգային, համամարդկային, տնտեսական, սոցիալական, նյութական, հոգևոր և այլ ոլորտների զարգացումն ապահովող հզոր գործոնի:

Աշխատանքի գիտական **նորույթը** պայմանավորված է տրանստերմինոլոգիայի ընդգրկուն նյութի հիման վրա փոխաբերականացման միջոցով գործարար անգլերենում տրանստերմինների ուսումնասիրությամբ:

Սույն աշխատանքի **տեսական նշանակությունը** պայմանավորված է տրանստերմինոլոգիայի վերաբերյալ տեսական պատկերացումները խորացնելու և համակարգելու կարևորությամբ:

Արուսյակ Իվանյանի քննությունից ակնհայտ է դառնում, որ տերմինաստեղծման փոխաբերական միջոցը եղել է և մնում է չափազանց կենսունակ: Ընդհանուր առմամբ, տերմինաբանական այս կամ այն բնագավառ նոր միավորներով պարբերաբար համալրելու պահանջը և գիտական հասկացություններ անվանելու համար տերմինաբանական նոր միավորների ստեղծման անհրաժեշտությունը բավարարվում են արդեն գոյություն ունեցող բառային միավորների կիրառության՝ հիմնական լեզվի առօրյա գործածական բառերի տերմինացման միջոցով: Ներկայացվող ատենախոսության լեզվական նյութ են ընտրվել զանազան կայքերից ու տերմինաբանական բառարաններից քաղված գործարար անգլերենի առանձին ճյուղերում առկա տրանստերմիններ: Արդյունքում ատենախոսը ուսումնասիրել է առանձին տերմիններ, որոնք փոխանցվելով մի գիտական ապարատից մյուս գիտական ապարատ, մասնակիորեն կամ ամբողջովին փոխել են իրենց իմաստը: Աշխատանքում հետազոտվել է արտակա (explicit) և ներակա (implicit) տրանստերմինոլոգիան:

Մեթոդաբանական առումով Ա. Իվանյանի ուսումնասիրության համար ելակետային է դիտվել ծագումնաբանական, բառիմաստային վերլուծության մեթոդների կիրառումը:

Աշխատանքի մեթոդաբանական հիմքը տերմինաբանության մասին տեսությունների ուսումնասիրություններն ու մեթոդներն են: Հիմք ընդունելով այնպիսի լեզվաբանների տեսությունները, ինչպիսիք են՝ Ա. Ա. Տելեգուզը, Ա. Գ. Ֆոմինը, Գ. Մ. Իսմաիլովը, Գ. Վասուչենկոն, Ն. Ն. Գորբունովան, Վ. Մ. Լեյչիկը և ուրիշներ:

Պետք է նշել, որ ատենախոսությունը **տեսակիրառական արժեք** ունեցող ամբողջական աշխատանք է: Վերջինս կարող է նպաստել գործարար անգլերենի դասավանդման արդյունավետությանը: Կարևոր է գործարար անգլերենի տրանստերմինների իմաստաբանական առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը: Հետազոտության կիրառական արժեքը նաև պայմանավորված է այն իրողությամբ, որ վերջինս կարող է հետաքրքրել և տեսական նյութ ծառայել լեզվի իմաստաբանության, բառագիտության, գործաբանության, ինչպես նաև գործարար անգլերենի խնդիրներն ուսումնասիրողների համար: Ստացված արդյունքները կարող են նպաստել գործարար անգլերենի դասավանդման արդյունավետությանը: Տնտեսական ոլորտի տրանստերմինների առանձնահատկությունների քննությունը կարող է հիմք դառնալ տերմինների բառարաններ կազմելիս: Ստացված արդյունքները կարող են նաև օգտագործվել հետագա ուսումնասիրությունների համար, նպաստել տնտեսական թեմաներով հրապարակումների լեզվաճանաչողական վերլուծությունների իրականացմանը:

Ատենախոսության թե տեսական, թե գործնական նյութի մանրազնին ու բարեխղճորեն կատարված վերլուծությունը հավաստում է հեղինակի գիտական ներուժի, հետազոտական իրազեկության և ինքնուրույնության մասին:

Ատենախոսության նպատակն ու խնդիրները պայմանավորել են աշխատանքի **կառուցվածքը**. այն բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, որոնք համապատասխանաբար բաժանվում են ենթագլուխների, եզրակացությունից, օգտագործված գրականության և բառարանների ցանկից:

Ներածության մեջ հիմնավորվում են թեմայի արդիականությունն ու նորույթը, ձևակերպվում են ուսումնասիրության նպատակն ու խնդիրները, նշվում կիրառված

մեթոդները և մեթոդաբանական հիմքը, ներկայացվում է տեսական և գործնական արժեքը, հիմնավորվում աշխատանքի կառուցվածքը:

Առաջին գլխում (Գործարար անգլերենի տերմինաբանության բնորոշ գծերը) ներկայացվել են հետազոտության տեսական հիմքերը՝ տարբեր հեղինակների առաջ քաշած դրույթներն ու հայեցակարգերը, տերմինաբանության ընդհանուր նկարագիրը, գործարար անգլերենը՝ որպես տնտեսական խոսույթի մաս, հասկացութային փոխաբերության առանձնահատկությունները գործարար տերմինաբանության մեջ:

Երկրորդ գլխում (Տրանստերմինոլոգիան՝ որպես լեզվական երևույթ) ուսումնասիրվում է տրանստերմինոլոգիան, վերջինիս տեսակները, ներակա և արտակա տրանստերմինոլոգիայի դրսևորումը գործարար անգլերենում, իմաստաբանական և ծագումնաբանական առանձնահատկությունները: Սույն գլխում ներկայացվում է գործարար անգլերենում կենդանուն արտահայտող, գունային, բնագիտական տրանստերմինների լեզվաբանական վերլուծություն:

Երրորդ գլխում (Տրանստերմինոլոգիայի ճանաչողական նկարագիրը) ուսումնասիրվում է տրանստերմինոլոգիայի տեսակները տնտեսական խոսույթում և գործարար անգլերենում:

Եզրակացության մեջ ամփոփվել են աշխատանքի հիմնական արդյունքները, համակարգվել ու ձևակերպվել են կարևորագույն դրույթները:

Ընդհանուր առմամբ, բարձր գնահատելով ատենախոսի կատարած մեծածավալ ուսումնասիրությունը, կցանկանայի խոսել մի քանի նկատառումների մասին.

1. Աշխատանքի ներածական մասում նշվում է, որ ուսումնասիրության նորույթը <.....փոխաբերականացման արդյունքում ձևավորված տրանստերմինների վերլուծությունն է և դասակարգումը.....> (էջ 7), սակայն հետագա շարադրանքում ատենախոսը անդրադարձ չի կատարում փոխաբերականացման արդյունքում ձևավորված տերմինային միավորներին:

2. Աշխատանքի ներածական մասում նշվում է, որ <...ուսումնասիրության նորույթը կենդանուն արտահայտող, գունային և բնագիտական տրանստերմինների խոսքիմաստային պատկանելության, բառակազմական միջոցների և լեզվագործաբանական առանձնահատկությունների վերհանումն է... (էջ 7)>, սակայն աշխատանքում տերմինները չեն ենթարկվում բառակազմական վերլուծության: Հայտնի է, որ փոխաբերականացման արդյունքում ձևավորված տերմինները հիմնականում կազմվում են բառակազմության հետևյալ տեսակներով՝ *ածանցում* և *բառաբարդում*: Բառակազմական վերլուծությունը կարելի է կատարել թե՛ տարժամանակյա, թե՛ համաժամանակյա տեսանկյունից:
- Նորույթը ձևակերպելիս նշվում է որ վերլուծության են ենթարկվում <.....տրանստերմինների խոսքիմաստային պատկանելության.....> հավանաբար **խոսքիմասային պատկանելություն**, որովհետև հետագա շարադրանքում ներկայացվում է տերմինների խոսքիմասային առանձնահատկությունները:
3. Աշխատանքը կշահեր եթե ատենախոսության մեջ տերմինները դիտարկվեին համատեքստում՝ փորձելով հասկանալ, թե արդյոք այդ բառերն իմաստային առումով որևէ ընդհանրություն ունեն իրենց ուղիղ իմաստի հետ, և արդյոք վերջիններս փոխաբերականացման արդյունքում դարձել են գործարար անգլերենի անքակտելի մասը:
4. Ցանկալի կլիներ, որ դիտարկվեր նաև տերմին ու բառ հասկացությունները՝ իրենց բնորոշ առանձնահատկություններով: Տերմինները սահմանում են գիտության, տեխնիկայի, մշակույթի և առհասարակ որևէ բնագավառի մասնագիտական հասկացություններ:
5. Աշխատանքն կշահեր, եթե ատենախոսը անդրադառնար տրանստերմինոլոգիայի առաջացման պատճառներին (տերմինների միգրացիայի հիմնական պատճառներին) տնտեսական խոսույթում:

6. Որոշ տերմինների թարգմանություններ հստակ չեն, օրինակ՝ **“Butterfly effect”** թարգմանվել է «Թիթեռնիկի երևույթը»; **“Ostrich effect”** թարգմանվել է «Ջայլամի երևույթը»; **barnacles** թարգմանվել է «թիթեռնիկներ» կամ «խեցգետնտանմաններ» և այլն:
7. Ատենախոսության մեջ երբեմն հանդիպում է ոչ հստակ շարադրանք, օրինակ՝ *Կովի փոխաբերություն (էջ 63); Հավի շուկան բնութագրվում է վախով: Հավը չունի կոնկրետ պլան և գործում է գումարը կորցնելու մտավախությամբ: Խոզի շուկան ունի բարձր ռիսկի կամ կորստի միավորի դիրք: նապաստակի փոխաբերությունը (էջ 70); Շան փոխաբերությունը (էջ 73); սպառնալիք փոխաբերությունը (էջ 73); կենդանիների փոխաբերությունը (էջ 76) և այլն:*

Նշված հարցադրումները հայեցակարգային չեն և ամենևին չեն սուվերում աշխատանքի գիտական որակն ու կարևորությունը, որն առանձնանում է տեսական և գործնական նյութի վերլուծությամբ, կուռ և համապարփակ շարադրանքով, հարցադրումների հստակ պարզաբանումներով և գիտական պատշաճ ոճով: Ատենախոսության հիմնադրույթների գերակշիռ մասը պարունակում է որոշակի գիտական նորույթ և հիմնավորված նոր մոտեցումներ: Սույն հետազոտությամբ նոր հեռանկարներ են բացվում գործարար անգլերենի տերմինաբանության զարգացման համար:

Կարելի է նշել, որ Ա. Իվանյանը ամբողջովին իրականացրել է իր առջև դրված խնդիրները հարուստ նյութի և մի շարք մեթոդների հմուտ կիրառությամբ: Աշխատանքի գլուխների և ենթագլուխների վերնագրերը, տրամաբանական կառուցվածքն ու բովանդակությունը, արժարժվող խնդիրների ու հարցադրումների ներդաշնակ մեկտեղմամբ ամբողջական պատկեր են ստեղծում՝ վկայելով ատենախոսի իրազեկությունը թեմայի շրջանականերում:

Ա. Իվանյանի «Տրանստերմինոլոգիայի դրսևորումը գործարար անգլերենում» թեմայով ատենախոսությունն իր արդիականությամբ, գիտական մակարդակով, խնդիրների ընդգրկմամբ, ստացված արդյունքների հիմնավորվածությամբ և կիրառման հնարավորություններով համապատասխանում է «Հայաստանի Հանրապետության գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի» 6-րդ և 7-րդ

